

Darja Zaviršek

MED KRVJO IN SKRBJO

SOCIALNO STARŠEVSTVO KOT ŠIRITEV KONCEPTA STARŠEVSTVA V DANAŠNJEM SVETU

Socialno starševstvo je družbeni odnos, socialna kategorija in koncept, ki zaradi sprememb v vsakdanjem življenju ljudi pridobiva vse večjo znanstveno pozornost. Pojem socialnega starševstva, ki stoji kot nasprotje biološkemu, uvajamo zato, ker pojem »starš« ali »starši« praviloma predpostavlja, da sta odrasli in otrok med seboj v krvni povezavi ali povezana vsaj prek poročne zveze dveh odraslih. Vendar starševstva nikoli niso temeljila zgolj na bioloških povezavah. O socialnem starševstvu je torej relevantno govoriti le, kadar imamo v mislih povezave med otroki in odraslimi, ki jih tradicionalno ne zaznamujejo t. i. krvne zveze. Najpomembnejša komponenta, ki oblikuje starševski odnos v tradicionalnih predstavah, je prav krvna povezava med odraslimi in otroki. Za nekatere je krvna zveza merilo kvalitete samega starševstva. Z drugimi besedami, odrasli in otroci, ki med seboj niso genetsko, biološko povezani, naj praviloma ne bi bili v razmerju starši-otroci. Vsakdanja praksa pokaže, da so v porastu družinska razmerja, ki vsebujejo prepletenost biološkega in socialnega starševstva in jih najdemo najpogosteje pod imeni združene družine, posvojiteljske ali adoptivne družine, istospolne družine in družine, v katerih je bila za reprodukcijo uporabljena medicinska reproduktivna tehnologija. Socialno starševstvo definiramo kot družbeni odnos med odraslim in otrokom, ki ne temelji na krvni povezavi, temveč na socialno-čustveni, in je glede na časovno dimenzijo stalen, po svoji kvaliteti pa intimen in vsebuje ekonomsko odgovornost odraslega do otroka. Socialno starševstvo pomeni opravljanje starševskih funkcij v daljšem časovnem razdobju. Odrasli so za otroka »pomembni drugi« ne glede na to, ali jih tako definira tudi zakonodaja.

KLJUČNE BESEDE: socialno sorodstvo, krvne zveze, nekrvne povezave, človekove pravice, družinska zakonodaja.

Red. prof. dr. Darja Zaviršek je predstojnica katedre za proučevanje socialne pravičnosti in vključevanja na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani,

predsednica Vzhodnoevropske regionalne mreže šol za socialno delo in vodja nastajanja prvega evropskega mednarodnega doktorskega programa iz socialnega dela (Indosow). Med leti 2005-2008 je vodila razlikovalni projekt o socialnem starševstvu. Kontaktni naslov: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si

Lilijana Burcar

SOCIALIZACIJA MLADIH SKOZI LITERARNE PRAVLJICE

PRIMER KONSTRUKCIJE BIOLOŠKEGA IN SOCIALNEGA STARŠEVSTVA

Literarne pravljice vse od svojega nastanka delujejo kot pomembno ideološko orodje, ki je rabilo reprodukciji družbenospolnih shem in naturalizaciji patriarhalne družinske skupnosti. Natančna analiza družbenopolitičnega konteksta in zgodovinskega razvoja klasičnih literarnih pravljic, ki so jih ustvarili brata Grimm in Charles Perrault, pokaže, da vlogo slabega krušnega starša vedno zaseda le druga žena in nadomestna mati, medtem ko je biološki materi nadet predznak dobre matere šele z njenim obveznim prehodom v smrt. S sistematičnim utišanjem bioloških mater in obveznim pokončanjem in odstranitvijo mačeh so literarne pravljice v jedro raznospolne nuklearne družinske skupnosti postavile dobrohotnega očeta in na svoj način utrdile t. i. zakon očeta. Očeta so pri tem razbremenile krivde za njegova incestna dejanja ali soodgovornosti za kruto obravnavo otrok, ki so jo očetje sicer izkazovali v ljudskih pripovedih. Novodobne priredbe klasičnih literarnih pravljic v večini ohranjajo ozki patriarhalni vzorec vzpostavljanja in gledanja na družinske skupnosti, kar ima posledično specifične socializacijske učinke na mlado bralstvo.

KLJUČNE BESEDE: Charles Perrault, Jakob in Wilhelm Grimm, Francesca Lia Block, Emma Donoghue, matere, očetje.

Lilijana Burcar, doktorica literarnih ved, je zaposlena na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in se raziskovalno ukvarja s feministično teorijo in študijami spolov, postkolonialnimi in neokolonialnimi študiji in sodobno britansko in ameriško književnostjo. Kontaktni naslov: lilijana.burcar@guest.arnes.si

Maja Klun

POSVOJITVE V SLOVENIJI KOT OBLIKA SOCIALNEGA STARŠEVSTVA

Avtorica opozori na problematiko posvojitve na nacionalni ravni. Neplodnost je vse večji problem današnjega časa in v Sloveniji se zakonski pari za posvojitve odločajo takrat, ko so tudi s pomočjo medicinskega zdravljenja izgubili upanje na biološkega otroka. Velik problem posvojitve v našem prostoru je dolga čakalna doba, ki traja od treh do petih let. Število otrok, ki gredo v posvojitve, je v primerjavi z vlogami, ki jih beležijo centri za socialno delo, malo. Vzrok tako maloštevilnih posvojitve je rejništvo, ki je vse preveč dolgotrajno. Čeprav so posvojitve najstarejša oblika socialnega starševstva in so tudi pravno priznane, pa rezultati raziskave kažejo, da se okolje še vedno zelo različno odziva na posvojiteljske družine. Posvojiteljska družina se zdi ljudem glede na biološko vezane družine nekaj posebnega prav zaradi tega, ker starši z otrokom ne delijo istega genskega materiala. Te družine se poleg običajnih težav, ki se pojavljajo v biološko grajeni družini, srečujejo še z drugimi, ki jih prinese specifičnost posvojitve. Kaj bo prinesla, se nikoli ne more predvideti. Za uspešno posvojitve ni nobenega zagotovila. Okoliščine, dejavniki in raznolikost oseb, ki so vpletene v proces posvojitve, vplivajo na skladnost bodoče družine. Prav zaradi tega je pomembno, da se adoptivni starši izobražujejo in poučijo o možnih težavah, ki bi jih lahko posvojitve prinesla.

KLJUČNE BESEDE: posvojitelj, adoptivni starši, posvojenec, biološka mati.

Maja Klun je diplomantka Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani. Bila je članica raziskovalne skupine projekta o socialnem starševstvu kot ključnem vidiku sodobnih družinskih politik.

Kontaktni naslov: majaklun@hotmail.com

Irena Rezar

MEDNARODNE POSVOJITVE KOT OBLIKA SOCIALNEGA STARŠEVSTVA

IZKUŠNJE LJUDI, KI SO POSVOJILI OTROKA V TUJINI

Posvojitve je ena najbolj znanih oblik socialnega starševstva. V Sloveniji je zelo malo mednarodno posvojenih otrok, medtem ko je npr. v sosednji Avstriji mednarodna posvojitve skoraj vsakodnevna praksa. Kljub napredku medicine se večja število parov, ki ne more imeti otrok, pojavljajo se nove družinske skupnosti, povprečna čakalna doba za nacionalno posvojitve je pet let. Vse to bo verjetno pospešilo mednarodne posvojitve, saj gre za eno izmed možnosti, kako ustvariti družino. Vse večja pojavnost mednarodnih posvojitve nedvomno zahteva strokovnejšo obravnavo, družbeno veljavnost in boljše pogoje samega procesa. S tem se strinjajo tudi ljudje, ki že imajo izkušnje posvojitve v tujini. Njihove izkušnje pri postopku mednarodnih posvojitve in tudi poznejše, ko so že dobili otroka, kažejo na nujnost sprememb, saj je večina doživljala postopek posvojitve kot plod lastne iznajdljivosti brez strokovne podpore. Perspektiva socialnih staršev-posvojiteljev je osrednjega pomena v pričujoči raziskavi, katere cilj je razkriti vsakdanje izkušnje ljudi, ki želijo posvojiti ali so posvojili otroka iz tujine. Obenem je velik poudarek namenjen vprašanju aktivnejše vloge MDDSZ in odsotnosti znanja in dobre prakse na centrih za socialno delo, ki so na tem področju še na samem začetku strokovnega delovanja.

KLJUČNE BESEDE: socialni starši, haaška konvencija, centri za socialno delo.

Irena Rezar, diplomantka Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani, je zaposlena v Zavetišču za brezdomce CSD Kranj. Bila je članica raziskovalne skupine projekta o socialnem starševstvu kot ključnem vidiku sodobnih družinskih politik.

Kontaktni naslov: irenarezar@yahoo.com

Ana M. Sobočan

ISTOSPOLNE DRUŽINE V SLOVENIJI

V mednarodnem kontekstu obstajajo že številne raziskave o istospolnih družinah, katerih pomen je že v tem, da razbijajo molk o obstoju in bivanju neheteronormativnih družinskih oblik, pa tudi v tem, da razkrivajo teme, ovire in potrebe družin, ki so posledica pomanjkljivih in neustreznih uredb in določil družinskih in drugih politik. Ta vprašanja so pomembna za oblikovanje družinskih politik in tudi za socialno delo, saj je istospolnih družin (tudi pri nas) vse več in bo treba odgovoriti tudi na potrebe in življenjske situacije, s katerimi se zaradi svoje nenormativnosti srečujejo otroci in starši v istospolnih družinah. Nekatere od teh ovir identificira tudi pričujoča študija in predstavi prvo raziskavo o istospolnih družinah pri nas, ki zajema intervjuje z desetimi starši iz istospolnih družin. Življenje v družinah oriše skozi teme, ki so se v pogovorih z istospolnimi starši pokazale kot pomembne – enakost, iskrenost, ljubezen, (ne)anonymnost, identiteta, nevidnost, starševske spretnosti, skupnost, vključenost, »normalnost«, razkritje.

KLJUČNE BESEDE: diskriminacija, socialno starševstvo, družina, istospolno starševstvo.

Ana M. Sobočan je zaposlena na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani kot mlada raziskovalka in asistentka.

Kontaktne naslov: ana.sobocan@fsd.uni-lj.si

Adital Ben-Ari, Tali Livni

DRUŽBENA KONSTRUKCIJA MATERINSTVA V ISTOSPOLNIH DRUŽINAH

POGLEDI BIOLOŠKIH IN SOCIALNIH MATER

Prispevek je nastal na podlagi raziskave subjektivnih izkušenj izraelskih mater, ki živijo v istospolnih skupnostih. Intervjuvali smo osem parov, kjer sta materi starševali skupaj in imeli od enega do tri otroke. Naši podatki kažejo, da je rojstvo prvega otroka za istospolno žensko partnerstvo obrat v življenju vsake partnerke in tudi v partnerskem življenju, saj se prvič vzpostavi pomenljiva razlika med partnerkama. Ugotovili smo, da matere težijo k temu, da razporejajo svoje izkušnje v treh krogih

»bivanja«, osebnem, partnerskem in skupnostnem (tj., družinskem in družbenem) vidiku. Te tri teme prispevajo k teoretskemu razumevanju lezbičnega materinstva. Prvič, čeprav je znano, da istospolni ženski pari cenijo občutek enakosti v svojih razmerjih, pa je porod ene od partnerk dogodek, ki oblikuje dva različna statusa materinstva, biološko in socialno mater. Drugič, legalno-pravni vidiki lezbičnega materinstva postanejo del vsakdanjega življenja družine in oblikujejo razmerje med partnerkama. Tretjič, biti ženska, ki živi z žensko, in mati osvetli temeljno dialektično razmerje med marginalnostjo in konformnostjo z večino v življenjskih izkušnjah istospolno usmerjenih mater v izraelski družbi.

KLJUČNE BESEDE: materinstvo v istospolnem partnerstvu, istospolna družina, biološke in socialne matere, fenomenološka analiza.

Dr. Adital Ben-Ari je profesorica na šoli za socialno delo Univerze v Hajfi, kjer vodi doktorski program. Njeni raziskovalni interesi obsegajo psihosocialne okvire vključevanja in raznoterosti, zlasti na področju družbenih in kulturnih manjšin (imigranti, palestinski Arabci, geji in lezbijke). Tali Livni je doktorska kandidatka na isti šoli. Pričujočo raziskavo je izvajala v okviru magistrske naloge pod mentorstvom dr. Ben-Ari. Kontaktne naslov: adital@reaserch.haifa.ac.il

Jana S. Rošker

ZVEZE ZLATE ORHIDEJE

ŽENSKÉ POROKE IN SOCIALNO STARŠEVSTVO ISTOSPOLNIH DRUŽIN V KITAJSKI PROVINCI GUANGDONG V 19. STOLETJU

Avtorica obravnava življenjske skupnosti predic svile v provinci Guangdong (od začetka 19. do začetka 20. stoletja). Istospolne poroke, ki so bile tam formalno priznan temelj dosmrtnega partnerstva dveh žensk, so bile hkrati tudi temelj njenega skupnega gospodinjstva in morebitnih skupnih (večinoma posvojenih) hčera. V današnji perspektivi lahko govorimo o tipični obliki socialnega starševstva, ki ni temeljilo niti na biološki povezanosti niti na zakonski zvezi. Guangdongške predice so bile v tem obdobju s svojim načinom življenja v istospolnih zvezah in družinah nadvse radikalne, četudi nezavedne upornice proti

enemu izmed temeljev konfucianske kitajske tradicije, namreč proti instituciji patriarhalnega zakona in hkrati proti tradiciji patrilinarnega nasledstva. Poleg tega so raziskave njihovih partnerstev pomemben prispevek k odkrivanju predmodernih oblik različnosti družin in zlasti istospolnih skupnosti, s tem pa tudi k odstranjevanju predsodkov, po katerih naj bi bile tovrstne skupnosti zgolj izraz ekstremne individualizacije moderne dobe.

KLJUČNE BESEDE: istospolne poroke, antropologija spola, ekonomski pogoji spolnih vlog.

Red. prof. dr. Jana S. Rošker je predstojnica katedre za sinologijo na oddelku za azijske in afriške študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njeno delovno in interesno področje obsega kitajsko filozofijo, zlasti epistemologijo in logiko, in metodologijo medkulturnih raziskav.

Kontaktni naslov: jana.rosker@guest.arnes.si

Špela Urh

NOVE TEHNOLOGIJE – STARE IDEOLOGIJE OPLODITEV Z BIOMEDICINSKO POMOČJO

Kljub vse večji pluralizaciji družinskih oblik slovenska reprodukativna politika favorizira tradicionalne, tj., biološke oblike starševstva. Tudi zakon o oploditvi z biomedicinsko pomočjo utrjuje biološkost družin, saj omogoča oploditev le raznospolnim poročenim in zunajzakonskim parom, ki po naravni poti ne morejo imeti otrok. Istospolni pari in samske ženske, ki si želijo otrok, so navadno uvrščeni med t. i. netradicionalne, alternativne družine, ki pomenijo odmik od »normalnega«. Ker slovenska zakonodaja uradno ne omogoča umetnih oploditev istospolnim parom in samskim ženskam, ti pari oz. posameznice iščejo druge načine, ki jim omogočajo izkušnjo starševstva (npr. oploditev v tujini, pogodbeni odnosi v tujini z osebo, ki otroka donosi, t. i. gestacijsko materinstvo itn.). Povečevanje biološkosti se utrjuje tudi v primeru prejetja darovanih spolnih celic, saj je lahko ženska v postopku OBMP prejemnica le ženske ali le moške spolne celice, ne pa obeh hkrati, s čimer otrok ohrani biološko povezanost vsaj z enim staršem. Velja izrazito prepričanje, da je biološko starševstvo edino pravo starševstvo.

KLJUČNE BESEDE: istospolni pari, samske ženske, gestacijsko materinstvo.

Dr. Špela Urh je asistentka na katedri za proučevanje socialne pravičnosti in vključevanja na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Njen poglavitni raziskovalni interes so izključene družbene skupine, zlasti Romi, in družbena neenakost na področju hendikepa in etničnosti.

Kontaktni naslov: spela.urh@fsd.uni-lj.si

Barbara Goričan

INDIVIDUALIZACIJA, PLURALIZACIJA DRUŽINE IN DRUŽINSKA POLITIKA

Pod vplivom procesa individualizacije se povsod v zahodnih družbah spreminja maritalno in družinsko življenje. Prihaja do razkroja tradicionalnih družinskih oblik in do večje pluralizacije družinskega življenja. Do sedaj veljavne ozke definicije družine postajajo neustrezne in diskriminatorne. Sestavljene ali reorganizirane družine niso nove oblike družinskega življenja, saj jih poznajo tako rekoč vse kulture skozi zgodovino. Dejstvo pa je, da njihovo število narašča in jih je po nekaterih ocenah 30 odstotkov družin v Sloveniji. Posamezniki v sestavljenih družinah prevzemajo vlogo socialnih staršev in s tem čustvene, ekonomske in vzgojne starševske funkcije. Kljub pogostosti pa socialni starši še vedno naletijo na biološki determinizem. Prevladujoče mnenje ljudi je, da je biološko starševstvo vredno več od socialnega. Tako se socialni starši spopadajo s predsodki, do katerih prihaja zaradi prevladujočega mnenja, da je biološko starševstvo edino pravo starševstvo. Družinska politika mora poiskati nov način konceptualizacije družine, ki bi presegel zgolj biološke utemeljitve in ponudil nove paradigme socialnemu starševstvu.

KLJUČNE BESEDE: individualizacija, pluralizacija družinskega življenja, sestavljene družine, socialni starši.

Barbara Goričan je doktorska študentka na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Bila je članica raziskovalne skupine projekta o socialnem starševstvu kot ključnem vidiku sodobnih družinskih politik.

Kontaktni naslov: barbara.gorican@amis.net

Dorijan Keržan

NARAVNO STARŠEVSTVO?

Razumevanje starševstva lahko interpretiramo na dva načina. Kot orodje interpretacije lahko uporabimo koncepte, prevzete iz narave, jih prenesemo in preinterpretiramo za človeško vrsto in na podlagi tega poiščemo potrebne definicije. Druga pot je, da koncepte, ki jih je mogoče najti v naravi, v celoti zavržemo in ustvarimo nove, ki temeljijo na socialnih odnosih. Odgovor na vprašanje, katera pot je bolj primerna, smo iskali po dveh poteh. Najprej smo definirali naravno starševstvo s pomočjo sociobiologije in evolucijske psihologije, nato pa smo skozi interpretacijo nekaterih dejstev, ki so jih osvetlile nove reprodukcijske tehnologije, preverili pravilnost konceptov, ki jih ponujata sociobiologija in evolucijska psihologija. Šele na podlagi tega smo definirali razmerje med naravnim in socialnim starševstvom.

KLJUČNE BESEDE: sorodstvo, družina, biologija, genetika.

Dr. Dorijan Keržan se raziskovalno ukvarja z novimi reprodukcijskimi tehnologijami, teorijo sorodstva, bioetiko in historično antropologijo Islandije.
Kontaktni naslov: dorijan.kerzan@gmail.com